

Томашівський Степан Теодорович (9.01.1875, Купновичі, тепер Самбірського р-ну, Львівська обл. — 21.12.1930, Краків, Польща) — український історик, публіцист, громадський і політичний діяч, педагог.

Середню освіту здобув у Самбірській гімназії (1895), потім вступив до філософського факультету Львівського університету. У цей час брав участь в українських студентських гуртках «Ватра», «Академічна громада» і виявляв виразну позицію на захист українського студентства в умовах польського оточення. По закінченню навчання був обраний дійсним членом Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка у Львові (1899). 1900–1906 рр. Т. працював вчителем історії, латинської, грецької і німецької мов та літератур у гімназіях міст Перемишля і Бережан. У 1904 р. за наукову працю «Народні рухи в Галицькій Русі 1648 р.» здобув диплом доктора філософії у Львівському університеті. 1906 р. — викладач Львівської Академічної гімназії. Учень М. Грушевського, лідер його львівської школи, входив до правління НТШ як референт друкарні, секретарював в історико-філологічній секції й археографічній комісії, багаторічний член Виділу (Управи) НТШ. Дослідження Т. відповідали народницькій концепції М. Грушевського і надруковані переважно в «Записках НТШ» («Гетьман Мазепа і король Станіслав II», «Мазепа у шведів», «Мазепа і австрійська політика» та ін.) є глибоко аналітичними і визнані науковцями.

З 1910 р. — доцент Львівського університету, викладав на філософському факультеті курси лекцій історії т. зв. «східного питання», лекції з історії Австрії від 1848 р. та історії Угорщини від 1866 р., «Устрій Австро-Угорщини», з історії Галичини у складі Австро-Угорщини, української історіографії XIX ст. Т. — один із засновників української національно-демократичної партії Галичини (член ЦК) та співтворців ідеології Української парламентської репрезентації в австрійському парламенті. У наукових працях довоєнного періоду прослідковується еволюція: від наслідування української народницької історіографії до підпорядкування власних наукових інтересів розв'язанню актуальних завдань української політики на Галичині. Один з організаторів опозиції проти М. Грушевського

та ініціатор його відставки у 1913 з посади голови НТШ. 1913-1915 — заступник голови, згодом голова НТШ, гол. редактор 116-124 томів «Записок НТШ».

1914-1918 — член Бойової управи Українських січових стрільців. З ініціативи Т. у Відні були відновлені засідання НТШ силами українців-емігрантів науковців — колишніх його членів, входив до складу еміграційних українських інституцій — Української Культурної Ради, Краєвої Шкільної Ради. Працював у складі статистично-географічного комітету, правно-політичній секції Загальної Української Ради, в якому із С. Рудницьким був залучений до збору і опрацювання статистичних і географічних матеріалів як підстави для політичних вимог українського народу. Т. — прихильник офіційної української політики в Австро-Угорщині, що передбачало автономію українських земель, разом з тим, критично висловлювався про опозицію австрійського уряду в національно-культурному і політичному розвитку українського народу в складі Австро-Угорської монархії. 1916 р. публічно застерігав від приєднання Сх. Галичини до складу Польської держави. Т. належав до західноукраїнських національних політиків, які під кінець Першої світової війни організаційно підготували проголошення ЗУНР, брав активну участь у підготовці українського повстання в Галичині 1918 р.

У 1919-1921 Т. — активний дипломат в уряді ЗУНР. Із липня 1920 проявляються розходження Т. із офіційною лінією уряду ЗУНР. Пропозиція очолити Міністерство закордонних справ ЗУНР восени 1920 р. не була реалізована через небажання піти на компроміс зі своїми політичними поглядами, які спонукали його з серпня 1921 добровільно залишити дипломатичну службу і приєднатися до українського консервативного руху в еміграції. У 1921-1925 — жив у Берліні, тісно співпрацював з гетьманським рухом. Редактор «Українського слова» (Берлін, 1924), «Літопису політики, письменства й мистецтва» (1925-26) та часопису «Політика». Вересень 1927 — створення консервативної партії, її порозуміння з католицькою Українською християнською організацією для вироблення спільної

програми. 1926 – вчителював у Львові. 1927-1930 — позаштатний професор УНІ в Берліні. З 1928 — доцент історії України в Краківському університеті.

Еволюція поглядів Т.: в довоєнні роки симпатизував лівим політичним течіям, а перехід на консервативні позиції відбувся після війни та революційних потрясінь. В останні роки життя Т. остаточно завершив свою концепцію, в якій сполучилися елементи католицизму, консерватизму і прагматично-релятивістської філософії У. Джемса і О. Шпенглера. Консервативно-монархічні кола розцінили клерикальний монархізм і прогалицьку орієнтацію Т. як зраду інтересам гетьманської легітимної ідеології, що зрештою змусило його розірвати стосунки з представниками наряду. Т. на відміну від М. Грушевського розглядав Галичину, а не всю Україну, як спадкоємницю дер-ви короля Данила, а Галицько-Волинське княз-во, а не київську дер-ву, першою українською державою. Обґрунтовував, що Галицько-Волинська держава справила п'ять історичних впливів на майбутнє українського народу: 1) збереження України від передчасного поневолення і асиміляції з боку Польщі; 2) розірвавши династичні та церковно-політичні зв'язки з Московщиною, вона затримала процес створення нової політичної нації зі слов'янських і фінських елементів над Волгою; 3) забезпечення доступу західноєвропейської культури на українські терени і оборона української нації від подальшого монгольського проникнення; 4) надання князівством підтримки Західній Україні в боротьбі з польською експансією і засвоєння нових сх. просторів на користь українського народу; 5) вона слугувала підґрунтям сучасної національно-політичної, культурної і мовної самостійності України серед слов'ян. Підкреслював визначальне значення греко.-катол. церкви для західноукраїнського суспільства. Розглядав Україну як географічне поняття, а не етнічну спільність. Загалом бачення української історії Т. не було прийняте його сучасниками. Разом з В. Липинським вважається співтворцем державницької школи в укр. історіографії та політ. думці. Член голови управи Укр. христ. організації. Творець ідеологічної платформи Укр. катол. народної партії (1930).

Наукова спадщина С. Томашівського сягає понад півсотні праць з української історії, близько п'ятиста рецензій і сотен статей. Головні наукові інтереси: Хмельниччина, Мазепинська доба, історія української церкви. Автор праць «Галичина» (1915), «Історія України. Старинні і середні віки» (1919), «Під колесами історії» (1922) та ін.

Лит.: Бортняк Н. Наукова спадщина й громадсько-політична діяльність Степана Томашівського: історіографія та джерела // Молода нація, 2000. — № 4. — С. 31–50; Швагуляк М. Степан Томашівський і західноукраїнський консерватизм від ідеологічного гурту до політичної партії // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 1997. — С. 309–337.

С. Денисюк